

Biológiai rendszerek modellellenőrzése bayesi megközelítésben

Gál Tamás Zoltán

Szoftver verifikáció és validáció
kiselőadás, 2013. ősz

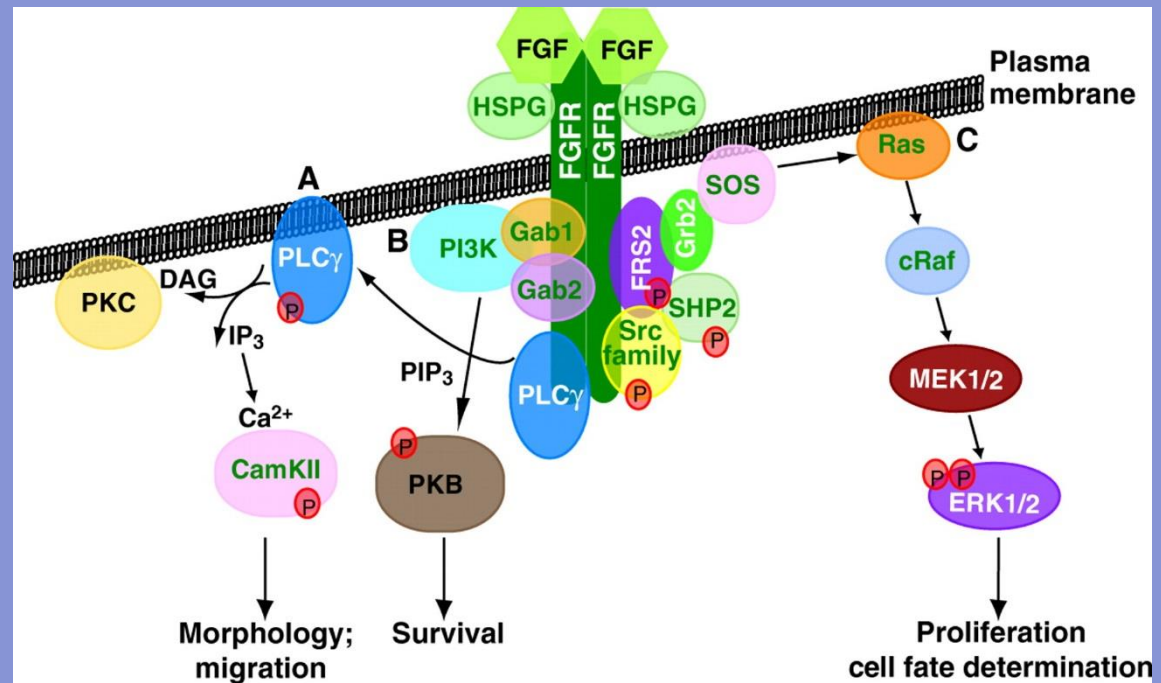
Biológiai folyamatok

- Sejtalkotók közötti kölcsönhatások
    - Molekulák, fehérjék, gének, ...
  - Tudományterület: rendszerbiológia
  - Példa: (nem csak) **fibroblaszt növekedési faktorok** ($F_{\text{ibroblast}}$ G_{rowth} F_{actor})
    - Fibroblaszt: kollagén kibocsátás, kötőszövet alkotója (extracelluláris mátrix)
    - Oszródás (+differentiálódás, túlélés, migráció, stb.) elősegítése
-

FGF

- Embrionális fejlődés
- Érképződés
- Csont-, és porcképződés
- Sebgyógyulás

Forrás: <http://thenode.biologists.com/tag/fgf/>

Modellezés

- Szeretnénk...
    - Okokat feltárni, ellenőrizni, jósolni
  - Kérdések:
    - (Mennyi idő alatt gyógyul be a seb...?)
    - *„Nagyobb lesz-e 0,5-nél a valószínűsége annak, hogy Grb2 20 időegységen belül hozzákapcsolódik FRS2-höz?”*
-

FGF PRISM modellje

```
formula Frs = relocFrs2=0 ∧ degFrs2=0; // FRS2 not relocated or degraded

module FRS2

  FrsUbi   : [0..1] init 0; // ubiquitin modification of FRS2
  relocFrs2 : [0..1] init 0; // FRS2 relocated
  degFrs2   : [0..1] init 0; // FRS2 degraded
  Y196P     : [0..1] init 0; // receptor Y196 phosphorylated
  Y306P     : [0..1] init 0; // receptor Y306 phosphorylated
  Y471P     : [0..1] init 0; // receptor Y471 phosphorylated
  // compounds bound to FRS2
  FrsFgfr   : [0..1] init 0; // 0: FGFR not bound, 1: FGFR bound
  FrsGrb     : [0..2] init 0; // 0: Grb2 not bound, 1: Grb2 bound, 2: Grb2:Sos bound
  FrsShp     : [0..1] init 0; // 0: Shp2 not bound, 1: Shp2 bound
  FrsSrc     : [0..8] init 0; // 0: Src not bound, 1: Src bound, 2: Src:Spry, 3: Src:SpryP,
  // 4: Src:SpryP:Cbl, 5: Src:SpryP:Grb, 6: Src:SpryP:Grb:Cbl
  // 7: Src:SpryP:Grb:Sos, 8: Src:SpryP:Grb:Sos:Cbl

  // FGFR+FRS2 ↔ FGFR:FRS2 (4)
  [fgfr_bind] Frs ∧ FrsFgfr=0 → 10 : (FrsFgfr'=1);
  [fgfr_rel]  Frs ∧ FrsFgfr=1 → 0.001 : (FrsFgfr'=0);

  // phosphorylation of receptors (5)
  [] Frs ∧ Y653P=1 ∧ Y654P=1 ∧ FrsFgfr=1 ∧ Y196P=0 → 0.2 : (Y196P'=1); // Y196
  [] Frs ∧ Y653P=1 ∧ Y654P=1 ∧ FrsFgfr=1 ∧ Y306P=0 → 0.2 : (Y306P'=1); // Y306
  [] Frs ∧ Y653P=1 ∧ Y654P=1 ∧ FrsFgfr=1 ∧ Y471P=0 → 0.2 : (Y471P'=1); // Y471

  // dephosphorylation of Y196 (6) - remove Src if bound
  [] Frs ∧ FrsShp=1 ∧ Y196P=1 ∧ FrsSrc=0 → 12 : (Y196P'=0);
  [src_rel] Frs ∧ FrsShp=1 ∧ Y196P=1 ∧ FrsSrc>0 → 12 : (Y196P'=0) ∧ (FrsSrc'=0);

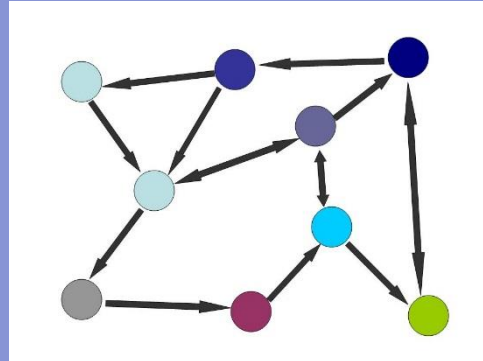
  // dephosphorylation of Y306 (6) - remove Grb2 if bound
  [] Frs ∧ FrsShp=1 ∧ Y306P=1 ∧ FrsGrb=0 → 12 : (Y306P'=0);
  [grb_rel] Frs ∧ FrsShp=1 ∧ Y306P=1 ∧ FrsGrb>0 → 12 : (Y306P'=0) ∧ (FrsGrb'=0);

  // dephosphorylation of Y471 (6) - remove Grb2 if bound
  [] Frs ∧ FrsShp=1 ∧ Y471P=1 ∧ FrsGrb=0 → 12 : (Y471P'=0);
  [grb_rel] Frs ∧ FrsShp=1 ∧ Y471P=1 ∧ FrsGrb>0 → 12 : (Y471P'=0) ∧ (FrsGrb'=0);

endmodule
```

Forrás: J. Heath et al.: Probabilistic model checking of complex biological pathways, Theoretical Computer Science 391 (2008) 239–257

Milyen modell?

Determinisztikus:
biológiai folyamatok
nem ilyenek

Sztochasztikus:
**Probabilistic Model
Checking (PMC)**

PMC probléma

- M : sztochasztikus modell $\rightarrow$ adott
- S : állapotok halmaza $\rightarrow$ adott
- s_0 : kezdőállapot $\rightarrow$ adott
- Φ : temporális logikai kifejezés $\rightarrow$ vizsgált tulajdonság
- $\Theta \in [0,1]$: valószínűségi határérték $\rightarrow$ elfogadás e fölött

$$M, s_0 \models P_{\geq \Theta}(\Phi) ?$$

Temporális logika

$M, s_0 \models P_{\geq \theta}(\Phi) ?$

- *BLTL: Bounded Linear Temporal Logic*
  - *SV: modell állapotváltozóinak halmaza*
  - *Relációkifejezés: $x \sim v: \sim \in \{\geq, \leq, =\}; x \in SV; v \in R$*
  - *R.kif.-ek között: $\vee, \wedge, \neg$*
  - *Temporális operátorok: U^t, F^t, G^t*
- Φ : *BLTL-lel megfogalmazott formula*
- **Bejárás** (*M egy futtatása*): $\sigma = (s_0, t_0), (s_1, t_1), \dots$
  - *Erre értelmezhető:*

$\sigma \models \Phi ?$

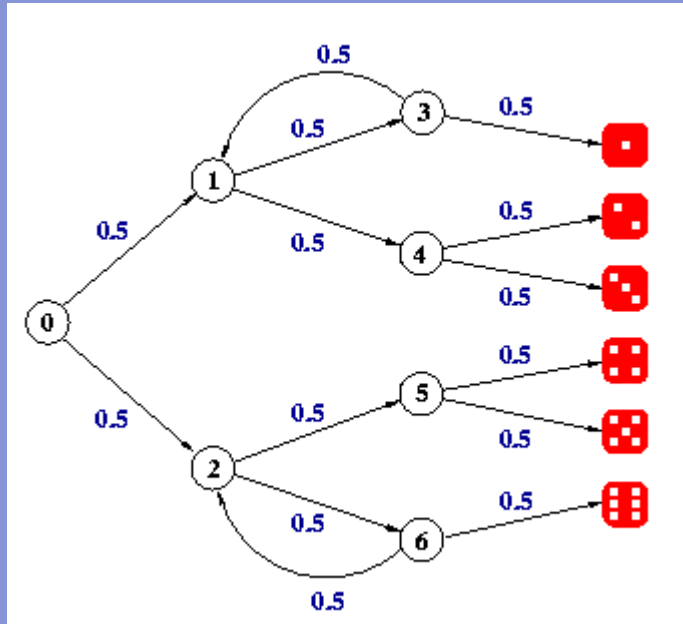

PBLTL

$$M, s_0 \models P_{\geq \Theta}(\Phi) ?$$

- *Ha veszünk egy bejárást, erre már meg lehet kérdezni, hogy $\sigma \models \Phi$?*
  - *PBLTL: egy $P_{\geq \Theta}(\Phi)$ formula, amely akkor igaz, ha a fenti kérdés bekövetkezésének a valószínűsége nagyobb, vagy egyenlő, mint Θ*
  - *Innentől vizsgálható, hogy M kielégíti-e ezt a formulát*
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-

Milyen modell?

PMC

Numerikus, egzakt: kis
rendszerekre alkalmas csak

Közelítő

Valószínűségek
becslése

**Hipotézis
tesztelés**

Hipotézis tesztelés

- *Kérdés: $M, s_0 \models P_{\geq \Theta}(\Phi)$?*

- *Hipotézisek:*

$$H_0: P_{\geq \Theta}(\Phi)$$

$$H_1: P_{< \Theta}(\Phi)$$

- *Itt csak azt kell eldönteni, hogy a két hipotézis közül melyik valószínűbb*

- *Hatékonyabb a becslésnél, ha Θ lényegesen különbözik a valódi (ismeretlen) küszöbértéktől (p)*

Hipotézis tesztelős PMC-k

1. *Wald SPRT módszere – frekventista szemlélet*

$$\Theta_0 < \Theta_1 \quad H_0 \leftarrow \Theta_0 \geq \prod_{i=1}^k \frac{p_1(X_i)}{p_0(X_i)} \geq \Theta_1 \Rightarrow H_1$$

2. *PRISM: fix mintaszám $\#\sigma_{SAT} / \#\sigma$*

3. *bayesi*

- *kevesebb mintaadatot igényel*
  - *„a priori” tudással feljavítható*
-

Bayes-féle megközelítés

- Legyen p " $\sigma \models \Phi$?" valószínűsége. (Ismeretlen!) Ekkor a PMC probléma:

$$H_0: p \geq \Phi$$

$$H_1: p \leq \Phi$$

- σ_i : *Több független, azonos eloszlású bejárás*
- $X_i = 1$, ha $\sigma_i \models \Phi$, amúgy pedig $X_i = 0$
- p -ről lehet „*a priori*” tudásunk, amelyet $g(\cdot)$ prior eloszlás határoz meg

Bayes-féle megközelítés

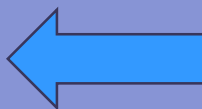
- Adottak $X_1, \dots, X_n$ bejárási kimenetek, ezek halmaza legyen d .

$$P(H_0|d) = \frac{P(d|H_0)P(H_0)}{P(d)}$$

posterior *prior 1*

prior 2

Modell
„ok”

Futtatások
„okozatok”

Bayes-féle megközelítés

- *Ily módon kifejezzük H_0 és H_1 posterior értékeit, elosztva őket egymással kapjuk:*

$$\frac{P(H_0|d)}{P(H_1|d)} = \frac{P(d|H_0)P(H_0)}{P(d|H_1)P(H_1)} = B \frac{P(H_0)}{P(H_1)}$$

- ***B: Bayes-faktor*** -> H_0 és H_1 posteriorok közötti relatív konfidencia mértéke (fix priorok mellett)

Bayes-féle megközelítés

- *T: szabadon választott küszöb*
(Jeffreys: $T := 100$, mi: $T := 10000$)
- *Döntés:* $B > T \rightarrow H_0$, $B < 1/T \rightarrow H_1$
- *Bayes-faktor a mintaadatokból (d) kiszámítható, a hipotézis modellek prior értékének felhasználásával*

Bayes-faktor

- $d = (X_1, \dots, X_n)$ bejárás-megfigyelések
- Együttes eloszlás sűrűségfüggvénye: $f(d | \cdot)$
- *i.i.d.* $\Rightarrow f(d | \cdot) = f(X_1 | \cdot) \dots f(X_n | \cdot)$
- Prior eloszlás sűrűségfüggvénye: $g(\cdot)$

$$B = \frac{P(X_1, \dots, X_n | H_0)}{P(X_1, \dots, X_n | H_1)} = \frac{\int_{\Theta} f(X_1 | u) \dots f(X_n | u) g(u) du}{\int_0^{\Theta} f(X_1 | u) \dots f(X_n | u) g(u) du}$$

Algoritmus

$n := 0$ //eddigyi bejárások száma

$x := 0$ // Φ -t kielégítő eddigyi bejárások

repeat

$\sigma := \text{futtass\_egy\_bejarast}(M)$

$n++$

$\sigma.\text{satisfies}(\Phi) ? x++ : \text{pass}$

$B := \text{Bayes\_faktor}(n,x)$

until ($B > T$ or $B < 1/T$)

$B > T ? \text{return } H0\_accepted : \text{return } H1\_accepted$

Kiegészítések

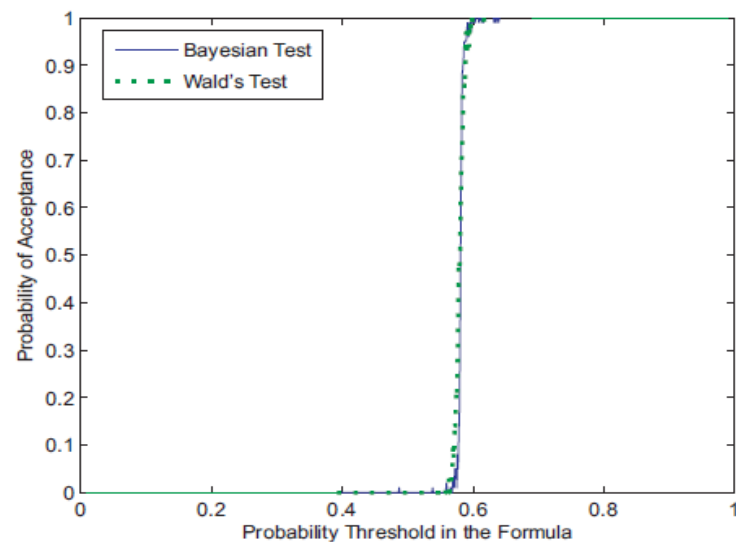
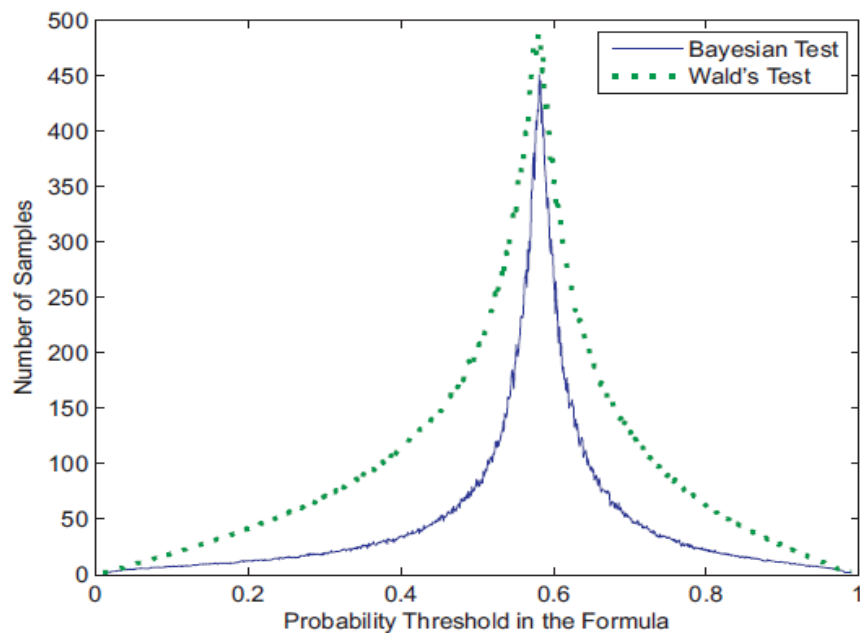
- Tétel 1: Az algoritmus 1 valószínűséggel véget ér ún. Béta-priorokkal és i.i.d. bejárásokkal
  - Tétel 2: A hibázás valószínűsége „elég kicsi” (nem rosszabb korábbi módszerekénél)
  - Bármilyen prior közelíthető Béta-priorokkal
  - Nem nagy baj, ha „rossz” (nem informatív, félrevezető) a prior, az algoritmus akkor is lefut, csak több lépésben, és kevésbé „éles”
-

Példa: FGF modell

- „Nagyobb lesz-e 0,5-nél a valószínűsége annak, hogy Grb2 20 időegységen belül hozzákapcsolódik FRS2-höz?”

$$H_0: M \models P_{\geq 0.5} [F^{20} (FRS2_{GRB2} > 0)]$$

- $T = 10000$; egzakt módszer nem működik

Thomas Bayes
(1701-1761)

Köszönöm a figyelmet!